

מהפכה שקטה בבריטניה

מכס ק. אדלר

הכנסה פרטית מעבודה ומרכוש לאחר תשלום			
מס			
1947	1946	1945	1938
113	113	113	100
83	96	92	100
97	89	92	100

חלקם של הפועלים השכירים בהכנסה הלאר מית עלה בהרבה משנת 1938, ומעמד הפועלים הצליח לשמור על עמדתו החדשה. חלקם של הרבית, הריחוק והשכירות ירד אחרי המלחמה, אך בשנתה בזמן האחרון, אם גם עודנו קטן ממה שהיה בשנת 1938. הסובלים העיקריים הם מקבלי המשכורת, מעמדה הבינים הנמוך, שחלקם בהכנסה הלאומית יורד במהירות ובקביעות.

חלוקת ההכנסה לאחר תשלום מס ההכנסה			
מס			
1947	1938		
37	35	שכר	
16	22	משכורת	
30	34	רבית, ריחוק, שכירות וכ'	
17	9	מסים לממשלה	
100	100	ס"ה	

התקדמותו של מעמד הפועלים ניכרת כאן שוב, ואם נזכור שהוא מקיף 80 עד 85 אחוז למאה מכלל האוכלוסיה, נקל להבין כי אפילו התקדמות קטנה לפי הערך מגדילה את כוח-קנייתו במאות מיליוני פונטים.

כשאנו משוים את ההצלחה הזאת עם חלקם היורד של מעמדות אחרים, אנו רשאים לדבר על מהפכה — מהפכה שאינה עזה ונוקבת פחות משום שדרכה אינה עקובה מדם. המצב בכלל נסתכם יפה בדבריו של איש-הכלכלה: „משנת 1938 ועד היום, בעוד שההכנסה הלאומית בכללה עמדה בעינה בדרך-כלל, עלתה רמת-החיים של משפחת-פועל ממוצעת בעשרה אחוזים בקירוב, וזו של „העשירית השקועה“ מלפני המלחמה עלתה הרבה יותר. רמת החיים של מקבלי המשכורת המוצע ירדה ב-20 אחוז לערך; וארבעת האחוזים, שהם המשפחות העשירות ביותר בארץ, ראו בקיצוץ רמת חייהם כדי שלישי“.

מהפכה שקטה התחוללה בבריטניה לפני שהיא שקטה לא עמדו עדיין רבים על משמעותה. מהפכה זו ניתנה להגדירה במלים מספר: עלייתו של מעמד הפועלים. אבל אין די בזה כדי לבאר את מלוא טביעתה בחיים החברתיים, התרבותיים והכלכליים של אותה ארץ. ההוכחה לדבר, שמהפכה זו אמנם התחוללה, מוצגת בטבלאות סטטיסטיות, שדוקא משום היותן מדברות בלשון המספרים, נעלמו מעיני המדע החברתי ועולם-העסקים כאחד.

העובדות מה הן? הכסף בידי אנשים שונים קונת דברים שונים, ולפיכך ערך הכסף משתנה גם לפי בעליו. יוקר המחיה לובש צורות שונות בשעה שאנו בודקים אותו לא לגבי האוכלוסיה כולה, אלא לגבי מעמדות שונים ביישוב הארץ.

יוקר המחיה של שכבות-חברה שונות			
1938	יוני 1947	מאי 1948	
100	161—2	174	מעמד הפועלים
100	166—7	179	מעמדה הבינים הנמוך
100	168	180	עובדי-משרד
100	169—70	182	כל מקבלי-משכורת
100	185—6	198—9	מעמדה הבינים הגבוה

מיספרים אלו מעלים שתי מסקנות ברורות. יוקר המחיה עלה למן שנת 1938 לגבי כל המעמדות ועדיין הוא עולה. אך הוא עלה פחות מכל לגבי מעמד הפועלים, וככל שאנו עולים בגרם המעלות החברתי, יוקר-המחיה גדול יותר. יש בבריטניה כמה שערי-מטבע לצרכנים: אחד למעמד הפועלים שכוח-קנייתו הוא הגדול ביותר, אחד למעמדה הבינים הנמוך שכספו שווה פחות, ואחד למעמדה הבינים הגבוה שעליו לשלם הרבה יותר בעד הסחורות והשירותים הדרושים לו משמשלמים יתר המעמדות בעד מצרכיהם.

יודעים אנו שכל הסחורות והשירותים המצויים לרשות השוק הפנימי נקראים ההכנסה הלאומית, אם מעמד אחד בכוחו לקבל יותר מן האוצר המשותף ממילא מקבלים האחרים פחות.

השקטה נתנה יותר כוח־קניה בידי חלק גדול מן הפועלים מאשר היה בידיהם בזמן מן הזמנים. זאת הפעם הראשונה שיש לרשותם כסף יותר ממה שנדרש להם לעצם הקיום. הואיל וחונכו למטה מן הראוי, הריהם משתמשים בעודף כספם בצורה העשויה לעורר התנגדותם של אנשים רבים וטובי־כוונה, אך בצורה המדללאה את משאלות־לבם ומכוונת לטעמם: עוד מירוץ־כלבים, ושעשועי־התערבות, יותר שיכר, ויותר סיגריות.

הנה כי כן נראה הדבר כי המהפכה השקטה העמיקה את הפרץ בין מעמד הפועלים ובין מעמדות־הבינים לפחות מבחינה תרבותית. אך לא יהיה מן החכמה לעוט על מסקנה מעין זה. כי על כן מיסודותיה של אותה מהפכה עצמה הוא — חינוך משופר למעמד הפועלים; וכל שנעשה בשדה החינוך מאז המלחמה מעיד על התקדמות מהירה לפי הערך. יותר ויותר מבני מעמד הפועלים יוכו בכלים הרוחניים על מנת לגלות את המורשה הרוחנית של עמם ושל האנושיות. רבים מהם כבר מחליפים שיכר בספרים, ומרוץ־כלבים בקונצרטים. הנה כי כן מתערערות והולכות בלי הפוגה עמדות־המגן של מעמד הבינים בעדה התרבות. מקום שנראה כאילו הפרץ הורחב, הרי, לאמיתו של דבר, נכבשות העמדות בסערה על ידי עילית של מעמד הפועלים. עילית זו מועטה היא, כדרך כל עילית. אך היא כבר גדולה למדי להפוך את „הארינגיי ארינה“ הגדולה בלונדון מזירת־בופס לאולם קונצרטים. אף על פי כן, טעות היא להניח כי השעשועים הפחותים יתנו מקומם לפעולות־התרבות של הזמן. בעוד שחלקו העליון של מעמד הפועלים קונה לו הרגלים של מעמדי־הבינים להחשיב ערכים של תרבות, הרי המהפכה השקטה נותנת בידי המונים מתרבים והולכים בשדות הנמוכות של מעמד הפועלים את מותר הכסף להוציאו על כל דבר המבטיח להם בידור ושעשוע אחרי עבודת היום.

אין לך יחידים ומעמדות שיסתלקו מעמדתם תיהם החברתיות לרצונם. להיפך, עשה יעשו כל אשר בכוחם לחזק עמדותיהם ולעשותן אסקופה להתקדמות־יהר. מה שהשיגו בשדה הכלכלי יבקשו לבצר על ידי התקפת עצם יסודות החברה. מעמד הפועלים רוצה לחרגם את הישגיו הכלכליים ללישון השלטון הפוליטי.

שלטון זה היה עד כאן בידי מעמדות־הבינים. המהפכה השקטה שללה מהם את חלק

אלו הן העובדות של המהפכה השקטה. ואשר לסיבתה ותוצאותיה? יודעים אנו מנסיונם של שתי מלחמות עולם כי תוצאה אחת, לגבי המבצחים והמנוצחים כאחד, היא עלית עמדתו החברתית והכלכלית של הנמוך במעמדות שבחברה. בכמה ארצות התחוללו מהפכות גלוי־יות במידה כזו שאיש לא יוכל להעלים עין מהן. בבריטניה ובארצות אחרות התחוללו גם כן, אך לא גלויות כל כך משום העדר צלה של אלימות. היו מה שהיו האמצעים — התוצאה היתה אחת. בבריטניה היתה ממשלת הפועלים תוצאה ישירה מן המהפכה השקטה. ואין לך כמעט תקנה אחת מאלו שתיקנה ממשלתה של מפלגת העבודה, שאינה מחזקת את מעמד הפועלים בהשוואה למעמדות אחרים.

מהפכה, וביחוד מהפכה שקטה, אינה נעשית ביום אחד. התהליך של שינוי השלטון על ידי בחירות כלליות יכול להעשות בפתע, אך שנים תעבורנה עד שיוכל שלטון חדש לקיים את יעודו. עד שהמהפכה מתקדמת לקראת המטרה, משתנות העובדות שהונחו ביסודה. בראשית מיצעה המטרה נראית ברורה, אך בדרכה היא פרוצה לרוח ולסופה; החברה מתפתלת בכאב בים הוך כדי תמורתה.

הרי לפנינו, בתחום התרבותי, מאורעות שונים, שבלא זיקה הדדית ביניהם לבין עצמם, ובלא זיקה לסיבתם, אין להבינם כל־עיקר. האם לא ראתה בריטניה בעשור האחרון עליה עצומה בהערכתה של מוסיקה רצינית, ושל האמנות בכלל? והאין זו אמת, כי בעת ובעונה אחת נעשו גם השעשועים המפוקפקים, כגון מירוץ־כלבים והתערבות, לתעשיות הגדולות ביותר בארץ? רשאים אנו לבאר עובדות אלו ללא תלות הדדית ביניהן בחפצם של הרבה בני־אדם לבקש מפלט מהמציאות הקודרת של תקופת המלחמה והתקופה שלאחריה, וכן בצורך להתרעוררות וריגוש, פרי האוירה המשולהבת של ימינו. אך האם הסבר זה מניח את הדעת לגמרי? האין זאת כי מעמדי־הבינים המחונך, שאיבדו אתו חלק מהכנסתו שנשתניע בו לשמירת עמדתו, התחיל מכוון עצמו להתעסקויות שהן זולות מבחינה כספית ושירו משגת אותן? והאין הוא משתמש בהישג טעם זה שהשיג זה לא כבר על מנת לחזור ולתחום תחום בינו לבין מעמד הפועלים?

זה האחרון, לעומת זאת, נמצא עתה במצב שלא היה בו בכל ימי התפתחותו. המהפכה

של מעמדות אלו יצטרך להתארגן על יסודות חדשים. מאידך גיסא, כוח-הקניה המוגבר של מעמד הפועלים יגדיל את השוק במידה ניכרת. כללו של דבר, הפסד התכוצותן של תעשיות-המותרות יצא בשכר הרחבתן של תעשיות היי-צור ההמוני.

אך הכללה זו נכונה רק בחלקה. אין בכך מן המעשיות לדבר על אוכלוסי המדינה כצרכנים מבחינת שלושה מעמדות בלבד. בעוד שיש יתר תואם במנהגי צרכנים ברומה של החברה—אף על פי שהיחיד כאן עלול לבחור ולברור בקפדנות רבה קודם שיוציא את כספו—אין הדבר כך כלל בנוגע לרוב-רובם של האוכלוסים הקרויים מעמד הפועלים. מבחינה סוציולוגית מעמד זה מורכב מרבדים רבים: מן הפועל הבלתי-תמקצועי ומקבל-הפנסיה הנוקן ועד ה-אריסטוקרטיה של מעמד הפועלים. כל אחת מן הקבוצות הללו יש לה כוח-קניה שונה, והיא מוציאה את הכנסתה על סחורות ושירותים שונים. אך בסיכומו של דבר, חשיבותן לתעשייה המספקת את צרכי השוק הפנימי אין להפריז בערכה.

העליה הכללית ברמתו הכלכלית של מעמד הפועלים הפכה את הרובד הנמוך שבו, הוא הגדול ברבדיו, לצרכן חשוב זאת הפעם הראשונה בהיסטוריה. „העשירית השקועה” הנוכרת שוב אינה קיימת; או, לשון אחרת, היא קיימת, אך אינה שקועה עוד. היא נעשתה קונה יעיל בשוק הפנימי, וצרכיה הם כצרכי אלה שהיו צרכנים משדרות העובדים לפני המהפכה השקטה. אף על פי שהיחידים שמהם מורכב שוק זה נשתנו, הרי השוק גופו נתרחב בהרבה. כי אין לשכוח שהעליה הכללית בהכנסת מעמד הפועלים לא נתקיימה במקרתו של כל יחיד ויחיד, והרבה אנשים שרויים, ממש כקודם, במצוקה אי-ברווחה יחסית, אנשים אלה מגדילים את השוק משדרות העובדים שתואר למעלה. מספרם אינו ניתן להיך קבע בדיוק. אך יהיה זה אומדן זהיר אם נשער כי לפנינו שליש מן האוכלוסייה הכוללת את „העשירית השקועה” מלשעבר.

החלק האחר מבין צרכני מעמד הפועלים אינו עשוי מעור אחד. המהפכה השקטה יצרה, בין השאר, קבוצות צרכנים שהיו קיימות קודם בכות, אך לא בפועל. הרובד העליון של מעמד הפועלים חתר תמיד לחיים של מעמד-ביניים; עכשיו שיש לו היכולת לעשות כן, אין ספק כי ירחיב בניכר את השוק הקיים של מעמד-הביניים הנמוך.

הארי מן השלטון הזה שאתה עשוי למצוא בדי-מוקראטיה: הרוב הפרלמנטארי. מכיון שניתן לו כל-יזין אדיר זה, נשתמש בו מעמד הפועלים מיד לטובת האינטרסים הכלכליים שלו; והתוצאה היתה זו שתוארה למעלה. אך דובריו, לפחות, יודעים ידוע היטב כי ההישגים הכלכליים החדשים יתנו בני-קיימא רק כשיתערו בחברה גופה. לפלא הדבר שממשלת הפועלים הבריטית לא גילתה מעולם את המניע החשוב ביותר למדיניות ההלאמה שלה. כל הנימוקים אשר ניתנו להסברת מציאות זו יש מקום לגלות בהם פנים לכאן ולכאן. פעולתן של המפלגות בפרלמנט ובעתונות מעידה שבעית השלטון לא היתה כלל בפיהם של בעלי-התריסים משני הצדדים אף על פי שהיתה, בלי ספק, בלבם. וכן יתכן שהממשלה והאופוזיציה כאחת אין ברצונן להיות גלויות-לב מדי בענין זה של ההלאמה כדי לא להרחיק מעליהן אותו חלק ממעמדות-הביניים הנמוכים שבתמיכתם תלויה הממשלה להמשך קיומה ושקבולותיהם מקוה האופוזיציה לנצח בבחירות הבאות. ואולם אנו אין אנו עוסקים כאן אלא בתוצאותיה של המהפכה השקטה ובמי-אמצים הנעשים לקיים את יתרונותיה הכלכליים בשביל מעמד הפועלים. ההלאמה אינה אלא הבייטוי החברתי של העובדות הכלכליות הללו, אך היא הביטוי החשוב ביותר, כי ההלאמה פירושה לא רק יתר שלטון למעמד האחד, אלא פחות שלטון למעמדות אחרים. וזו העתקת מרכז הכובד של השלטון היא במפורש או במובלע, כמוסה בחובה של מדיניות ההלאמה.

הבעלות על התעשייה, בשעה שהיא נמצאת בידי פרטיות, אינה רק אמצעי לעשות רווחים. הריזו גם מקור אדיר של כוח-שלטון ומי שיש בידו כוח-שלטון חברתי זה, יכול להעבירו אף לתחום הכלכלי. מעמד הפועלים, במאמצו לקיים בידו את כל היתרונות הכלכליים שהמהפכה השקטה נתנה לו, ואף להרבותם, מוכרח לקבל לידו את השליטה על התעשיות החשובות ביותר, אם אין ביכולתו להגיע לעמדה זו, צפויה לו סכנה ממשית מאד שלא רק יאבד מה שהרויח, אלא יותר מזה.

המהפכה השקטה הכניסה גורמים חדשים לגמרי לתוך השוק הפנימי, גורמים בעלי חשיבות גדולה ומוסיפה למסחר ולתעשייה. אם מעמדות-הביניים הגבוהים והנמוכים שוב אינם יכולים להוציא כסף כאשר יכלו להוציא בעבר, הרי אותו חלק מן התעשייה אשר סיפק את צרכיהם

רבים ממעמד־הבינים הגבוה נעשים מעמד־בינים נמוך, ככל שהם נפתלים על שמירת עמדתם. השוק למיצרכים של איכות גבוהה ילך ויקטן איפוא בהרבה. ככל אשר יקטן, תתיקרנה הסחר רות המיוצרות בשבילו; ומספר האנשים היכולים לקנותן יפחת. בכך יפתח מעגל־כשפים המגביל שוק זה עוד יותר.

האם המהפכה השקטה היא חזיון בן־קיימא? מי שיבוא להתנבא, יגלה פזיונות יתרה. יציבותה של השיטה החברתית והכלכלית החדשה אשר הועלתה על ידי המהפכה השקטה תלויה בהרבה גורמים. ההיסטוריה ידעה מקרים כאשר בעקבות מהפכה באה מהפכת־נגד אשר החזירה עטרה ליושנה. אך אין זה דבר שבהכרח. אם מעמד הפועלים יצליח לבצר את עמדותיו באמצעות הלאמתן של תעשיות־המפתח, ואם מתנה הפר עליהם המאורגן לא ישוסע על ידי ריב ופילוג, אין ספק כי המישטר החברתי החדש יהיה בן־קיימא. מאידך גיסא, אם מעמדות־הבינים, שסירבו עד כאן להתארגן ולהסתייע בשיטות של איגוד מקצועי ולחץ קיבוצי, יעמדו על תמונתם הכלכלית והחברתית, ויסיקו מסקנות פוליטיות מוזכרה זו, סכנה לארגונו של מעמד הפועלים שיחלש בה במידה שמעמד הבינים יגבר, אין ספק, כי מצב כזה יביא לידי האבקות שתוצאותיה מי ישרון.

נוסף על זאת באות עכשיו תביעות חדשות לגמרי כלפי התעשייה מחוגים שהיו קודם רק בעלי כוח־קניה מועט או שלא היה להם כל כוח־קניה. קבוצה חשובה מאד היא קבוצת המת־בגרים שבאין לה אחריות למשפחה מוציאה את כספה לפי דרכה היא. היא יודעת בדיוק מה היא רוצה, והתעשייה בעל־כרחה תעמוד על סיכוייו של שוק חדש זה. הוא הדין בשוק „התינוקות“, שעדיין הוא שדה בור במידה מרר־בה. הרבה אמהות שבילו הרבה מזמנן בסריגה ובהטלאה, יש בידן להוציא את כספן על צעירי הדור העולה. אף על פי שמספר התינוקות הנרי לדים ימעט, הנה השוק המספק צרכיהם ירחב בשיעורו, ועם זאת יגדל עוד יותר הביקוש לדברים שבאיכות.

השוק של מעמד הבינים הנמוך לא יקטן בשל צמצום כוח־קניה של קבוצה זו, שכן ראינו כי חלק מסוים ממעמד הפועלים יחזק את שור רותיה של קבוצה זו מבחינה צרכנית. עם זאת יש לשער כי האיכות תהיה טעונה הנמכה, והד כמות תהיה טעונה הגדלה עד כדי כך, שיקשה לפעמים להגדיר את התחום בין השווקים של מעמד הבינים הנמוך ושל מעמד הפועלים.

הקרבת האמתי של המהפכה השקטה מבחינה צרכנית הוא מעמד־הבינים הגבוה. לא זו בלבד שכוח־קניה של קבוצה זו קוצץ בהרבה, אך

אמנם באידיאלים מהפכניים אין להשיע את הרעב; אך הלא כרמאים היינו, בלתי ראויים לאמונם של המוניכ, לו אמרנו לישן את הרעבים, לשעשעם בתקוה קלה ביותר, כאילו יש אתנו תרופת־פלא בכיס נגד רעב־המונים, הן הכרוני והן הבא־כחתף, בתקופה זו של ההתפתחות הקפיר טליסטית... ביחוד לא היינו ראויים לסליחה על כך, אחרי שזה יובל שנים נאמר בלאנסקיר, בדברים ברורים ומפורשים, שהבורא והבריאה לא הותירו לקרבנות המשבר הקפיטליסטי אלא דבר אחד בלבד: לרעוב ולחכות „שנה, שנתים, שלוש שנים“ עד שהקפיטל יצטרך שוב ל„כלי־המוכני החיים“ שלו. באידיאלים מהפכניים אין להשיע את הרעב, אולם אפשר לתת לו אמונה בעתיד ואומץ־רוח ורגש כבוד עצמי, אפשר לעורר בו זרמי מרץ רוחני, אשר יתנו לו את הרגשת היתרון הפנימי ויחסנו אותו בפני יסורים גופניים קשים ביותר... בימי משבר הכותנה האנגלי דחו מאות אלפי הרעבים בגאון ובזו את עבודת־הכפיה בבתי־עבודה; הם דרשו לפתוח למענם בתי־ספר וספריות, כדי לנצל את הבטלה־מאונס להשכלתם. הם קבעו את תנאיהם והגשימו אותם בכוח ובאיזמים; אף לרגע אחד לא מחלו על כבודם המעמדי.